

Gönderim Tarihi: 11.04.2019

Kabul Tarihi: 12.05.2019

GÜRCÜ – TÜRK HALK GÖSTERİLERİ “BERİKAOBA, KEENOBA VE ORTA OYUNU” ÜZERİNE

Georgian - Turkish Folk Shows on “Berikaoba, Keenoba and Orta Oyun”

Sudan ALTUN

Arş. Gör. Dr. Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
Gürcü Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
sudancetinkaya2010@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0227-4219

Tamar KHVEDELİANİ

Prof. Dr. Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
Gürcü Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
tamarkhvedeliani@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7728-2558
Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Ülkelerin köklü geçmişleri, geleceğe bırakacakları mirasların habercisidir. Halk gösterileri o ülkenin gelenek-göreneklerine dair bizlere bilgi vermektedir. Makalede kökenini halkından alan Gürcü adetlerinden Berikaoba ve Keenoba; Türk Orta Oyunu üzerinde durulmaktadır. İnsanoğlu çeşitli eğlenceler göstererek, kimi zaman bunu içselleştirip ritüel haline getirerek kimi zamansa doğaçlama gerçekleştirdiği eylemleri adlandırma ihtiyacı hissetmiştir. Bu inançla Yaradandan yardım talep etmektedir. Bu yakarışı dua olarak, mizacı olan bir oyun veya dans olarak kendini göstermektedir. Yeni doğacak olan hayvanların daha sağlıklı, toprakların daha bereketli, havaların güzel ve yeni yılın uğurlu olması istenir. Mitolojik farklılıklara rağmen doğanın canlanması, doğum, ölüm ve yeniden varoluş vazgeçilmez bir gerçektir.

Gürcistan’da çok meşhur olan Berikaoba ve Keenoba oyunları varlığını günümüzde de sürdürmektedir. Türkiye topraklarında var olan Orta Oyunu ise bir başka halk gösterisidir. Bu tarz eğlencelerin amacı insanları eğlendirirken o günün koşullarını ve ihtiyaçlarını bir nevi dile getirmektir. Oyunlarda alay etme, dalga geçme, küçümseme, aşağılama gibi eylemler kötü olsa da eğlenme, gülümseme, dans etme, paylaşma ve kaynaşma aslında iyi duygulardır. Her iki toplumunda halk gösterilerinin birer unsurları olan bu parçalar değerlerin toplamı olarak sergilenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gürcü Berikaoba, Keenoba, Türk Orta Oyunu, Halk Gösterileri.

Abstract

The deep-rooted history of the countries is the harbinger of legacies they will leave for the future. Public demonstrations inform us about the traditions and customs of that country. This article is focused on Georgian Berikaoba and Keenoba with Turkish Orta Oyun. Mankind showed a variety of fun, sometimes internalized and ritualized, and sometimes felt the need to name the actions they improvised. He is seeking help from the creator with this belief. This call for prayer shows itself as a play or dance. The newborn animals are expected to be healthier, the land is more fertile, the weather is beautiful and the New Year is auspicious. Despite the mythological differences, the revival of nature, birth, death and

re-existence are indispensable.

Berikaoba and Keenoba games, which are very famous in Georgia, continue to exist today. Orta Oyun is another public demonstration that is existing in Turkey. The purpose of such entertainments is to entertain people and to express their needs and conditions. In the games: mocking, scorn, humiliation, such as the activities are bad though; fun, smile, dance, sharing and fusion are actually good feelings. These parts, which are elements of public demonstrations in both societies, are exhibited as sum of values.

Keywords: *Georgian Berikaoba, Keenoba, Turkish Orta Oyun, Public Performances.*

1. GİRİŞ

1.1. Gürcü Halk Gösterileri

Ülkelerin köklü geçmişleri, geleceğe bırakacakları mirasların habercisidir. Halk gösterileri o ülkenin gelenek-göreneklerine dair bizlere bilgi vermektedir. Makalede kökenini halkından alan Gürcü adetlerinden Berikaoba ve Keenoba; Türk Orta Oyunu üzerinde durulmaktadır. İnsanoğlu çeşitli eğlenceler göstererek, kimi zaman bunu içselleştirip ritüel haline getirerek kimi zamansa doğaçlama gerçekleştirdiği eylemleri adlandırma ihtiyacı hissetmiştir. Bu inançla Yaradan’dan yardım talep etmektedir. Bu yakarışı dua olarak, mizacı olan bir oyun veya dans olarak kendini göstermektedir. Yeni doğacak olan hayvanların daha sağlıklı, toprakların daha bereketli, havaların güzel ve yeni yılın uğurlu olması istenir. Mitolojik farklılıklara rağmen doğanın canlanması, doğum, ölüm ve yeniden varoluş vazgeçilmez bir gerçektir.

Gürcistan’da birbirinden farklı halk gösteri-oyunları bulunmaktadır: Berikaoba, Keenoba, Kabaki, Çoganburti, Nadiroba (Avlanma), Krivi (Boks), Kanat Yürüyüşü, Aşpaşangi, At Oyunu, Deve Oyunu, Köpek, Horoz ve Deve Dövüşleri, Satranç, Zar Atma vb. Bunlar arasında en tehlikeli oyun “Ayların Oynaşması”dır. (Rukhadze, 2000, s. 22)

“At ve Deve Oyunları” birbirine çok benzerler. Oyuncular at ve develeri canlandırmaya çalışırlar, koşarak şakalaşıyorlar. Oyun sırasında davul-zurna-düdük çalınır. Hem oyuncular hem de izleyiciler eğlenmektedir. “Kabak” adlı oyun ilginç bir gelenektir. “Kabaki” uzun bir sopaya denir. Sopa başa bir tas konularak ata binilir. O tası okla veya sopayla düşürmeye çalışıyorlar. “Aşpaşangi Oyunu” Kabaki oyununa benzer niteliktedir, fakat orada sadece ok kullanılır. Kadınların en sevdikleri oyun ise Kanat Yürüyüşü Oyunudur. İki çadır arasında kanat asılarak oyuncular üzerine yürümeye çalışırlar, oyun nispeten zor fakat çok eğlencelidir. (Rukhadze, 2000, s. 22-23)

Gürcistan’da avlanma yüzyıllardır çok sevilen bir aktivitedir. Avlanma, eskiden kralların en çok sevdiği; spor ve sanat dalı olmuştur.

Neden avlanma bu kadar popüler diye bir soru soracak olursak muhtemelen cevabı çok basittir. Gürcistan küçük bir ülkedir ve daima dış düşmanlara karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bir Gürcü, savaşmaya her zaman hazır olmalıdır, onun istirahat etmeye zamanı yoktur. Savaş zamanlarında savaşıp barış zamanlarında hazırlık içerisinde olduklarıdır. Eğlenmek istedikleri zaman ise avlanmaya giderler. Böylece, daima hazır bir vaziyette olmaları sağlanır.

1.2. Lazaroba

“Lazaroba” adlı bir oyunu daha vardır. Dünyanın hemen hemen her yerinde çocuklar kukla oyunları çok severler. İnsanların inanışlarına göre kuklaların sihirli özellikleri vardır. Bildiğimiz gibi, iyi bir hasat için orta dereceli sıcaklık ve yağmur vazgeçilmezdir. Bu yüzden, yüksek sıcaklıklar olduğunda toprak ve içindeki tohumlar kurur. Onun için yağmur gereklidir. Fazla yağmur olduğunda ise topraktaki tohumlar çürür. Dolayısıyla güneşli hava gereklidir. “Lazaroba” geleneği de bu doğa olaylarıyla ilişkilidir. Su ile birbirini ıslatma oyunudur.

“Su Sıçratma” efsanesi Ay yavruları olan Eliya ve Lazare ile alakalıdır. (Rukhadze, 2000, s.25) Lazare pekiyi kalpli biri olup çiçeklere ve çimenlere bol bol yağmur yağdırır fakat o uyuduğunda dünyada tekrardan kuraklık baş gösterir. Kuraklık olduğunda köyün gençleri Lazare kuklasını yapıp evleri dolaşmaya başlarlar ve şu içerikli şarkı söylerler:

“Aman, Lazare, Lazare!
Dayandı kapıya Lazare,
Parlar gözleri,
Tanrı, bize gönder gökyüzünün yaşlarını,
İstemeyiz daha güneşin yakmasını,
Tanrı, bize gönder çamuru, istemeyiz daha kuru toprağı.”
(Rukhadze, 2000, s.26)

Lazare uyanıp yeryüzüne yağmur yağdırır, sonra at arabasına binip göğe yükselir. O sırada şimşekler çaktıracak bolca yağmur yağdırır. Yağmur uzun sürerse, şarkı şu şekilde değişir:

“Aman, Lazare, Lazare!
Kov artık şu bulutları gökyüzünden,
İstemeyiz artık gök yaşlarını,
Tanrı, ver bize güneşin sıcaklığını,
İstemeyiz çamuru,
Tanrı, ver bize kuru toprağı.” (Rukhadze, 2000, s.26)

O sırada ev sahibi biraz yemek, içecek, bol su alarak genç şarkıcıların üzerine atar. Bunun ardından su sıçrama eylemi başlar. Eğlendikten sonra toplanan yemekleri alarak bahçede sofralar kurarak ziyafetler çekilir.

1.3. Çiakokona

“Çiakokona” diye adlandırılan bir halk oyunu hala varlığını devam ettirmektedir. Söz konusu ayinle ilgili senede bir, kötü ruhları kovmak amacıyla yapılır. Gelenek, Hristiyanlık öncesi ateşperestlik inanışlarıyla ilişkilidir. (Rukhadze, 2000, s. 27)

Bilindiği gibi, ateşperestlik inancının baş tanrısı ateştir – Ahura Mazda. Ona tapmak için bir insanın ateş aracılığıyla temizlenmesi gerekmektedir. Ateşin üzerinde yürüyerek veya atlayarak insanın kötü ruhlardan temizlendiği var sayılır çünkü ateş kutsal bir güçtür. Çiakokonoba sırasında kuru yapraklarla odunlar tutuşturulur ve büyük bir ateş topu yapılır. Böylece eğlenceler başlar ve gençler ateş üzerinden atlarlar.

Gürcistan’da buna benzer bir adet de şöyledir. Yeni doğan çocuğun evine gelen misafirin ayaklarına yakan bir kâğıt atılır, misafir bu yanan kâğıdın üzerinden geçer ve böylece eve gelmeden kaptığı kötü ruhları dışarıda bırakır. Bütün dinlerde ateşin temizleme ve arındırma işlevi bulunmaktadır. Bir varsayıma göre Ortaçağ Avrupa’sında Engizisyon tarafından insanları ateşte yakma eyleminin işlevi de günahlı insanları günahlarından arındırmaktır.

1.4. Berikaoba ve Keenoba

Gürcü toplumunun bilincinde birçok teatral eğlence-gösteri korunmuştur ki bunlardan en belirgin ve popüler olanlar “Berikaoba” ve “Keenoba”dır.

1.4.1. Berikaoba (Resim 1-2-3-4)

Berikaoba’nın önemi ve manası ile ilgili ilk bilgilere 19. yüzyılın Gürcü gazetelerinde rastlanılmaktadır. Sonraki dönemlerde konu hakkında kayda değer birçok araştırma da yapılmıştır. Söz konusu araştırmalar arasında etnograf olan Culieta Rukhadze’nin “Gürcistan’da Halk Gösterileri” adlı eseri, bilgi çeşitliliği açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Araştırmacı, adı geçen çalışmada Berikaoba geleneğinin manasını tanımlayıp popülaritesinin nedenlerini araştırmaktadır. Çalışmada, geleneğin Gürcistan’ın hangi bölgesinde ortaya çıkıp ne zaman düzenlendiği, ne tür giysilerin kullanıldığı ve ne şekilde oynandığı gibi hususlar ayrıntılı bir

şekilde incelenmektedir. Yıllar boyunca pek çok unsur değişerek daha büyük bir ilgi çekmektedir. Nispeten enteresan olmayan unsurlar unutulmuştur. Sabit olan tek şey insanların Tanrı'dan istedikleridir: güzel bir hava ve bol bir hasattır. Bunları yaparken insanları eğlendirmek olayın diğer bir amacıdır. Söz konusu olayın başlıca özelliği eğlenmek, dans etmek, şarkı söylemek ve neşelenmektir. (Rukhadze, 2000, s. 35)

Gösterinin ana karakteri genç bir erkektir ki o neşeli, enerjik, akıllı, esprili, zeki ve mizah anlayışı gelişmiş olan biri olmalıdır. Yüzü kömürlü, başında boynuzları ve tüyleri, göğsünde ise küçük bir zil bulunmalıdır. Başkarakter için özel bir kostüm dikilir. Kraliçe rolünü ise hoş görünümlü genç bir erkek canlandırır (söz konusu oyunda kadınlar rol almaz), kraliçe güzel bir elbise giyerek kadın kılığına bürünür. Bunların dışında oyuna vaftiz baba, kral ve kraliçenin adamları, papaz, Arap, İranlı, Lezgiler de rol alırlardı. Lezgi, Kafkasya'da yaşayan bir milletin adıdır. Son üç karakter düşmanlardır, onlar köyleri basıp insanları kaçıran; insanlardan zorla yiyecek ve hayvanları alıp götüreren karakterlerdir. Düşmanlar kraliçeyi bile kaçırmaya teşebbüs ederler. Bütün bunlarla kastedilen amaç aslında şudur: Gürcülerin bilincinde olumsuz olan her şey Araplarla, İranlılarla, Lezgilerle – genel olarak Müslümanlarla özdeşleştirilmektedir. Tabii, Berikaoba sadece bir halk oyunudur. Nitekim düşman büyük ve görkemli sarayları istila edip kötü eylemlerde bulunmaktadır. Doğal olarak halk da onlardan intikam alma düşüncesindedir ve bu tutumunu da eğlence esnasında gösterir. İnsanlar dışında Berikaoba oyununda hayvanlar da yer alır: atlar, inekler, eşekler, köpekler...

Gösteriden sonra Berikebi (oyun karakterleri) evlere giderek bahçelerde dans etmeye, şarkı söylemeye, oynamaya başlarlar. Ev sahiplerinden yiyecek-içecek, bazen de biraz para isterler. Ev sahibi de oyuna katılır, Berikebi'yi kızdırmadan bir an önce hazırladıkları şeyleri gelenlere sunarlar. Kimi zaman Berikebi ev sahipleri tarafından kendilerine sunulan hediyeleri beğenmeyerek evlerini Arap'lar, İran'lılar ve Lezgiler tarafından bastırılacağı haberini verirler, bundan sonra "cimri ev sahipleri" evlerinin bahçelerinde yerde yuvarlanmaya başlarlar. Bu hareket bir hayli istenmeyen bir işarettir. Ev sahipler Berikebi'ye daha değerli hediyeler takdim ederek arayı düzeltmek isterler fakat bazı zamanlarda ise Berikebi ev sahiplerden yumurta, tavuk, peynir, şarap gibi ihtiyaçlarını zorla alırlar. Bu durumda, Gürcistan'a düşman olarak gelmiş birinin psikolojisi, onun doğası, tutumu ve huyu gösterilmeye çalışılmaktadır. Ev sahibi ona yiyecek-içecek verir, ama yabancı yine de her şey zorla almak ister. Böylece, oyunda gasp etmenin imitasyonu yaratılır ki zaten düşmanın geliş gayesi de budur:

fethedip yıkmak, yakmak, insanları esir almak, onlardan bütün mal varlıklarını zorla gasp etmek, insanları kadın-erkek, genç-yaşlı demeden öldürmek...

Bu gibi olaylar Gürcistan tarihi boyunca yaşanıla gelmiştir. Böylesi olaylar insanlarda hüznün, dert ve gözyaşlarına sebep olmuştur. Yine de, halk gösterileri esnasında insanlar ağlamaz, kimse yardım talep etmez. Aslında ne Araplar ne de İranlılar insanlara gaddarlık edendir. İnsanlar sadece neşeli şarkı söyleyerek dans ederler. Gülümseyerek oyuna katılan herkes bilir ki bütün bunlar bir oyundur. Bu durumda Gürcüler Tanrı'ya küçük bir ülkenin günlük hayatının ne kadar zor olduğunu göstermek isterler. Yaradan'dan yardım isterler. Aynı zamanda yaşamak için gerekli olan ihtiyaçlarını da Yaradan'dan talep ederler. Gürcü'ler, iyi bir hasadın, doğan erkek çocuğun sayıca çokluğunun, onları onurla yetiştiren kadınlar ki bugün dünyaya gelen ve yiğitçe yetiştirilen vatana karşı sevgi duygularıyla dolu, düşmana her daim korku salan oğlanların, yarın artık bir savaşçı olacağını çok iyi bilmektedirler.

Berikaoba oyununun en ilginç kısımlarından biri kral ve kraliçe'nin düğünüdür. Damat geline pek çok hediye vaad eder, gelin gelecek kocasını beğenip razı olur fakat o sırada gelini Arap, İranlı, Lezgi veya başka bir düşman kaçıtır. Düşman karakterin oyundaki yeri de bununla sınırlıdır. Hemen yanında da gelin korumaları durur ve onlar kraliçeyi korurlar. Düşmanlar ve korumalar arasında çatışma çıkar ve çatışma korumaların galibiyeti ile sonuçlanır. Her şey olumlu bir son ile vuku bulur. Düğün sırasında herkes eğlenir, ziyafetler çekilerek şaraplar içilir, oyunlar oynanır ve dans edilir. Bu sahne ise mitolojik bağlamda bolluğu bereketi temsil eder. (Kariçavili, 2010, s. 67)

Berikaoba oyununun vazgeçilmez unsurlarından biri de Berika'nın ölümüdür. Berika'nın ölümüyle dul kalan kraliçe ağlar, feryat figan eyler ancak beklenmedik bir anda Arap veya İranlı onu tekrar kaçıtır. Bu sefer korumaları onu kurtaramaz. O anda bir mucize gerçeklemlidir ve kadının kocası devreye girmelidir. Ama o vefat etmiştir ve karısının namusunu koruma görevi onu tekrar diriltir. Berika tekrar hayata gelir, mücadeleye girer ve kraliçeyi esirlikten kurtarır. Neden korumaları kraliçeye yardımcı olamazlar veya ilkinde korudukları kraliçelerini ikinci defa neden savunmazlar? Muhtemelen, sebebi şudur ki ilkinde düğün vardır; kraliçenin resmi bir sahibi (kocas) yoktur ve onun için güvenliğini korumaları sağlamaları gerekir. Evlendikten sonra ise kadını koruma kocasının bir görevidir. Böylesi bir durumda koca ölse bile karısını koruma zorunluluğu onu ölüyken bile diriltir ve koca görevini yerine getirtir. Söz konusu sahne;

dans, şarkı, güreş, eğlence ve oyunlar eşliğinde kral-kraliçenin saraya geri dönmeleri ile sonuçlanır.

Berikaoba bir hayli enteresan bir gösteridir. Geleneğin derin bir anlamı vardır. En önemli noktası ise kralın (Berika) ölümü ve tekrar hayata gelmesidir. Bu kont, doğuş-ölüm ve hayatın tekrar başlama konusu ile ilişkili bir motif teşkil edilmektedir. Evrende her şey döner. Her varlık doğar, büyür, yaşlanır ve ölür. Ölümden sonra o süreç devam eder. Ölüm, tekrar hayata gelişini, canlandırılmayı da kendisi ile getirir. Doğanın kendisi baharda yeniden doğar, Yazın büyür, sonbaharda yaşlanır ve son olarak kış gelir, canlı varlıklar ölüm devresine girer. Her yer karla kaplanır, karın altında ise yeni bir hayat ortaya çıkmaya başlar ki ilkbaharda her şey yeniden canlanır, varlıklara hayat üflenir. Böylece, ölüm hayatın annesidir, tam da ölüm hayatı varlığa getirir. (İstoriani, *Gürcistan'da Berikaoba Geleneği*, 2017/ 14 Ocak.)

Berikaoba oyununda kral, kraliçe, kraliçe korumaları, vaftiz babası ve düşmanlar (Arap, Lezgi...) ve hayvanlar dışında başka karakterler de rol almaktadır: arabulucu, çiftçi, bey, hakem, hekim, papaz ve diğerleri. Oyun senaryosu önceden yazılır ve oyuncular rollerini tıpkı tiyatro oyuncularını gibi sergilerler. İlginç olan bir diğer nokta ise oyunda aristokrat sınıfının temsilcileri de rol alır, oyunun yapıldığı günlerde bütün imalathaneler, pazar yerleri, kiliseler bile kapanır.

1.4.2. Keenoba (Resim 5-6-7)

Diğer bir halk gösterisi de Keenoba oyunudur. Keenoba oyunu Berikaoba oyunuyla önemli ölçüde benzerlik gösterir. Keenoba, Hristiyanlıkta var olan büyük oruç haftasının ilk cumartesi gününde sergilenir. Şehir veya köy erkenden hazırlıklara başlar. Keeni ve onun hizmetçileri seçilir. Özel kostümler dikilir. Önceki seneden kalma maskeleri bulunarak kullanılır. Genel anlamda Keenoba maskeli bir tiyatro oyunudur. Bunun dışında bayraklar, tahtadan yapılmış hançer-kılıçlar kullanılır. Halk, özel olarak o gün için yiyecek-içecek hazırlar, hayvanlar satın alınıp kesilir, hamur mamulleri bolca yapılır. (Rukhadze, 2010, s. 79)

Keeni karakteri büyük titizlikle seçilir. Karakter, mutlaka “şans getiren” bir kimse olmalıdır. Şayet, geçilen yıl iyi bir hasat alınmamışsa, çok sayıda çocuk doğmamışsa, insanlar mutlu değillerse; o halde Keeni şans getiren birisi olarak sayılmaz ve onu başkasıyla yer değiştirirler. Keeni nasıl biri olmalıdır sorusuna ise mutlaka uzun boylu, güçlü, yakışıklı ki o sene bereketli bir sene geçmesi temenni edilir, memleketin çok askere ihtiyacı olduğundan çok sayıda çocuk doğması gerektiğine inanılır. Keeni zeki ve

mizah anlayışı güçlü bir karakterdir çünkü ülke nüfusu neşeli ve mutlu bir şekilde yaşamayı ister; dert ve kederden, talihsizlikten uzak durmaya çalışır. Keeni ne gibi elbiseler giymelidir? Başına çok uzun, keskin uçlu renkli bir şapka takılır. Bazen bu kuş tüyleriyle süslenmiş bir papak olabilir. Çoğu zaman Keeni kabaktan yapılmış bir şapka veya Fars başörtüsünü kullanır. (Sikharulidze, 5. Sayı, bkz. <http://astroblogi.com/>)

Her iki oyunda da yüzlere maskeler takılır çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi Berikaoba ve Keenoba oyunları teatral gösterileri teşkil etmektedir. Karakterler keçi yününden veya mısır saçaklarından yapılmış bıyıklar takarlar. İnanışlara göre böylesi bir bıyık bolluk bereket getirecektir. Elbiseler keçi derisinden dikilir fakat bazı Keeni'ler Çoha'yı, bazılarsa Karaçoheli elbiseleri giyerler. Boyunlarında Nazuki (Gürcü ballı ekmek), herhangi hayvanın boynuzu ve o gün için özel olarak kesilen ve süslenmiş horoz kafasını takılır.

Gürcistan'da koyunyünü/derisi ve ondan dikilen kıyafetler çok meşhurdur. Yunanlıların Argonotlar mitinde genişçe yer verilmiştir. O efsaneye göre Yunanlılar Gürcistan'a altın koyun derisini veya postunu almak için gelmişlerdir. Altın post koyun derisindendir ve üzerine altını elde etme kuralı yazılıdır. Bu bilgi büyük bir zenginliktir. Çünkü altını elde etmeyi bilenler sonunda memleketlerine daima zenginlik ve güç götürmektedirler. Kafkasya'da şöyle bir kural vardır: koyun postunu ağaca veya sopaya asarak onunla köyü veya şehri gezmek. Argonotlar mitinde anlatılan altın koyun postu da o dönemin Kolheti Devletinde mevcut olan bir geleneğin yansımasıdır, Yunanlıların fantezilerinin bir ürünü değil.

Keeni kraliçesi ipekten dikilen mendili boynuna sarar, onun korumaları ise hayvan derilerinden dikilen elbiseleri giyerler. Keenoba gösterisinin yapıldığı günde halk merkezde bir yerde veya meydanda toplanır. Daha sonra Keeni gelip elinde tahta kılıç veya şiş tutar. Şişe elma veya soğan asılıdır. Keeni milleti dikkatle inceler. Kendisine bir gelin aramaktadır. Bu unsur Keenoba'yı Berikaoba'dan farklı kılar çünkü Berikaoba'da Berika'nın eşini bir erkek canlandırır. Keenoba'da ise kadınlar da oyuna iştirak eder. Eş arama seçme esnasında Keeni kadınlarla flört ederek kendi gelinini seçer. Kadın ona razı gelmez ve onun eşi olmayı reddeder. O anda kavgaya patlak verir. Kavgada Keeni galip gelerek istediği kadını eş olarak alır. Bunun yanı sıra toplanan ahali davul-zurna eşliğinde eğlenir, dans edilip şarkılar söylenir. Oyuncular ellerinde büyük sepetler tutarak evlere girerek ev sahiplerinden haraçvari vergi isterler. Ev sahipleri gelecek misafirlere önceden hazırlamış oldukları peynir, kaymak, peynirli pide, patatesli börek, kaliteli şarap, meyve, tatlılardan ikram ederler. Bütün

bunları alınarak sepetlere konulur. Şayet Keeni tatmin olmuşsa, ev sahibine hayır dua ederek ona dağları, ormanları ve ırmakları hediye eder. Bazı cömert Keenileri ise yıldızları hatta ayı bile hediye ederler.

Eğer bir kimse haracını, vergisini tam olarak vermezse, Keeni öfkelenir, çok kızar ve yere düşüp bağırmaya başlar. Beddular yağdırır: - Size hasat gelmesin, daima hasta olunuz. Korkmuş ev sahibi de Keeni'ye yalvarmaya başlar: - Lütfen, ayağa kalk, istediklerini vermeye hazırız. Nolur bize beddua etme, bizim için kötü istekte bulunma. Bu konuşmayı halkın gülmesi takip eder. Bazen Keeni kötü ev sahibini esir alır ve onun gözlerine kömür sürerek gözlerinin oyulduğunu ifade etmek ister.

Yerde debelenmek veya yere sürülmek Gürcistan'ın bazı bölgelerinde bolluğu temsil eden bir eylemdir. Örneğin, bağ bozumunda köyün en kilolusu üzüm bahçesine girer ve yerlere sürülür ki inanışlarına göre o sene bol ve bereketli bir hasat toplansın. (Memmedli, 2018)

Keenoba oyununda Arap karakteri de yer almaktadır. Karakter, evlerden yiyecekleri çalan, milleti soyan biridir. Ocak borusundan uzun bir sopa alarak kadınlardan sopaya peynirli börekler asmaları beklenir. Sonra kadınlar: İmdat! Arap'lar bizden lokmamızı alıp götürdüler diye bağırmaya ortalığı karıştırmaya başlarlar. Verilecek haracı hem zengin ve hem de fakir herkes ödemek zorundadır. Ancak herkes kendi bütçesine göre hareket etmelidir ki ondan da ona göre haraç talep edilir. Ardından, toplanan yiyecek-içeceklerle ziyafet çekilir; toplanan paralar ise fakirlere, hastalara ve yalnız kalanlara dağıtılır.

Bütün bu oyunların ardından yarışmalar düzenlenir. Çidaoba (güreş) yarışması çok yaygındır. Yarışmaya ilk Keeni girer ve mutlaka güreşi kaybeder. Ondan sonra ise gerçek yarışma başlar. Güreşi kazananlara hediyeler verilir, kaybedenlerle ise dalga geçilir. Bazen, güreşten sonra kavga çıkmaktadır. Bir oyun olduğundan her zaman tahta hançer ve kılıç kullanılır gerçek silahları kullanmak büyük bir ayıp sayılır. Oyunun sonunda Keeni karakteri nehre atılır.

Eğlence ve ziyafet gece boyu devam eder. Islanmış Keeni milleti kutsayıp bereketli hasat olmasını diler. Ardından, Keeni ve onun eşi şapkalarını suyla doldurarak milleti ıslatırlar. Muhtemelen, bu eylemin anlamı da insanları kutsamaktır. Böyle yaparak Keeni şunu kasteder nasıl ki suda sayısız damla varsa, siz de çoğalın ve Yaradan'ın lütfu daima sizden yana olsun; mutlu günleriniz bitmesin, bolluk içinde yaşayın. İlginç olan günümüzde de kiliselerde insanlara kutsal su serpilerek bolluk bereket ve can sağlığı dlenir.

Suyun bir başka anlamı vardır. Yerde debelenmek veya sürünmekle Yaradan'dan bol yağmurlu hava istenir ve iyi bir hasat toplanır. Eğer köy yakınında nehir yoksa Keeni karakterini büyük bir kovanın içine atarlar. Soğuk havada ise Keeni'ye biraz su serperler ancak onu kızdırmaktan çoğunlukla kaçınılır. Oyun boyunca Keeni ve eşi birbirine sarılıp herkese ailede en önemli şeyin sevgi olduğunu gösterirler. Eğer bir ailede sevgi yoksa bolluk ve bereketin de olmadığı var sayılır. Aileyi başarılı kılan tek şey fertler arasındaki sevgi dolu muhabbetir. Keenoba oyunu bütün bir hafta boyunca devam eder ve bittiğinde insanlar günlük hayatlarına geri dönerler.

Böylece, Gürcü halkı Keeni ve onun ordusu ile dalga geçerek Gürcülerin bilincinde düşmanların açgözlü, yeteneksiz ve dar görüşlü olmalarıyla özdeşleşir. Daha sonra Keeni karakteri Rus generalleri ve askerlerini canlandırır. Ruslarla dalga geçmelerinin asıl nedeni ise Hristiyan olan düşmanın Müslüman olandan iyi olmadığı, düşmanın hep düşman olduğu gerçeğidir. Kimi zaman Keeni rolünde Rus generali yer alır. Rus kıyafetleri giyinmiş ve millete gaddarca eziyet eden, tutukluları esir alıp Sibirya'ya sürgün eden biridir. Tabii ki, millet de Rus askerinden nefret edip onlarla dalga geçmektedir. Ruslarla dalga geçildiği düşünüldüğünden bu oyun bir süre yasaklanmasına rağmen halkın severek devam ettirdiği gelenekleri arasındadır. Ve her şeye rağmen bu halk oyunlarının bu denli meşhur olmasının nedeni milletin çok ağır şartlar altında yaşarken adaletin olmadığı bir memlekette en önemli ve değerli şeyin para olarak görülmesidir. Para ise insana çok sayıda kötü işler yaptırmaktadır. Bunu herkes görmektedir fakat kimsenin elinden bir şey gelmez, gelemaz. Parasız bir adamın sözüne kimse itibar etmez. İşte, senede bir kere, Keenoba oyunu sırasında sıradan insanlar mevcut olan adaletsizliğe karşı sesini yükselterek haksızlık yapanlarla dalga geçmektedirler. Gücünü paradan veya toprak ağalığından alan derebeylerine bir nevi karşı çıkılmaktadır. Askerlerin asıl görevi halkı koruyup kollamakken insanlara zulüm ederler, hâkimler adaleti yerine getirmek yerine garibanları ezmektedirler. Bu oyunların amacı o zamanki haksız yönetime başkaldırıdır. Bir haftalık gösterilerden sonra insanlar negatif enerjilerinden kurtulur, sinirler yatışır, kendilerine güç katarak iyi günlerin geleceğine inanılır. Bir hafta boyunca edinen olumlu enerji insanları iyiye doğru yöneltir ve hayatlarını daha pozitif bir şekilde yaşamalarını sağlar. Her şey bir şeye inanmakla başlar. Güzel günlerin geleceği umutla ve hevesle beklenmektedir.

Berikaoba da Keenoba geleneklerin ilginç birer gösteri oyunları olduklarını görmekteyiz ancak daha da ilginç olanı, birbirinden çok farklı kültür ve mantalitesi bulunan ülkelerin birbirine benzer birtakım gelenekleri

mevcuttur. Genel olarak, halk gösterileri çok eski zamanlardan beri milletlerin kültürel ortamlarında önemli yer tutmaktadır. En başta bu gelenek doğal olaylarla ilişkilendirilmektedir. Sonraları ise mitolijik içeriğini kaybedip daha teatral bir şekil almaktadır.

2. BERİKAOBA, KEENOBA VE ORTA OYUNU (Resim 8-9)

İlginç olan diğer bir husus Türk kültürel ortamında “Orta Oyunu” denilen Berikaoba ve Keenoba’ya benzer bir oyunun varlığıdır. Ortaoyununda rol alan karakterler, izleyicilerin ortasında durarak yüzlerinde maskelerle değişik hayvanların derilerini giyinmiş bir şekilde oyuna başlarlar. Oyunda iki karakter vardır: Pişekâr ve Kavuklu. Söz konusu oyun, kışın hüznünlü günlerini atlatmak ve düğünlerde misafirleri eğlendirmek için tasarlanmıştır.

Orta Oyunu ile ilgili bilgiler ilk olarak 1071 yılına dayanır. Aynı zamanda, oyuncuların okudukları metinler bile günümüze kadar ulaşabilmiştir. Orta Oyunu karakterleri Sultanların hayatlarını ve sarayda geçen olayları halka aktararak tiyatro gösterileri şeklinde düzenlenmektedir. Berikebi gibi onlar da zengin kimselerle dalga geçmektedirler. (bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_oyunu)

Orta Oyunu ve Berikaoba arasındaki benzerlik ikisinin de ana konusu olan gelini kaçırma ve onu kurtarma sahnesidir. Berikaoba’da gelini Keeni kaçırmak ve Berika’lar onu kurtarır; Orta Oyununda gelini Arap kaçırmaktadır ve oyuna katılanlar onu kurtarmaya çalışır. Her iki oyun geleneğinde de kız kaçırma bulunmaktadır. Gürcü realitesinde Arap’ların düşman imajına dâhil edilmeleri doğal bir şey olarak görülse de Türklerde de Araplara karşı pek olumlu duyguları sergilenmemektedir. Oyunda bütün sahneler komik olup karakterler daima maskelidir.

Türkiye’de, Orta Oyunu kışın oynanmaktadır. Hayvancılık ve tarımla ilişkilidir. Çünkü yerleşik hayata geçişten önce göçebe olarak yaşayan Türk topluluklarının en temel uğraşı hayvancılıktır. Çobanlar, Mart ayından başlayarak Ekim ayına kadar çok çalışır, kışın ise işleri azalınca boş zamanını geçirmek çevresini eğlendirme amacıyla böylesi oyunlar oluşturmuştur. O zamanlardan bugüne değişik adlarda ve formlarda devam edilmektedir. Berikaoba’da olduğu gibi Ortaoyunun oynandığı sırada bütün köy sakinleri toplanır. Gösteri geceleri yapılır ve sahneyi aydınlatmaktadır.

Türk tiyatro araştırmacısı olan Metin And’a göre, Ortaoyunu sahneleyecek oyuncu halk içerisinde sultanın sarayından yayılmıştır.

Bilindiği üzere, hükümdarların saraylarında her zaman şaklabanları mutlaka vardı ki onların görevi hükümdarı eğlendirmektir. Aynı zamanda şakacılar ve şaklabanlar hükümdarlara memlekette olup bitenleri güldürürken düşündürmek isterlerdi. Bütün bunları şaka yoluyla aktarırlardı. Hem Orta Oyunu hem de Berikaoba'da halka zulmeden, adaletsiz yöneten ve düşmanı açığa çıkaran maskeli teatral oyunlardır. Orta Oyunu sahnede, Berikaoba ise sokaklarda oynanır. Her ikisi arasında büyük bir fark bulunmamaktadır. İçeriği ve sahnelenme amaçları aynı doğrultudadır.

3. SONUÇ

Gürcistan'da çok meşhur olan Berikaoba ve Keenoba oyunları varlığını günümüzde de sürdürmektedir. Türkiye topraklarında var olan Orta Oyunu ise bir başka halk gösterisidir. Bu tarz eğlencelerin amacı insanları eğlendirirken o günün koşullarını ve ihtiyaçlarını bir nevi dile getirmektir. Oyunlarda alay etme, dalga geçme, küçümseme, aşağılama gibi eylemler kötü olsa da eğlenme, gülümseme, dans etme, paylaşma ve kaynaşma aslında iyi duygulardır. Her iki toplumunda halk gösterilerinin birer unsurları olan bu parçalar değerlerin toplamı olarak sergilenmektedir.

Eskiden insanı, doğa ve doğal olayları korkuturdu. İnsanoğlu kendinden güçlü gördüğü bir yaratıcı keşfedip ondan yardım talep ederdi. Böylece, ritüeller aracılığıyla ilkel insan Yaradan'a şükreder, bir takin istekte bulunurdu. İnsan Yaradan'dan ne isteyebilir sorusuna en makul cevabın muhtemelen geleceğe dair umut, yardım, korunma ve bolca bereket olacağıdır. Eğer bütün bunları elde ederse insanoğlu da kendisini Yaradan'a bolca ikramda bulunur. Son olarak diyebiliriz ki söz konusu iki komşu olan Gürcü ve Türk halkının zulme ve haksızlığa karşı olan tutumlarını sergileyiş tarzı çok benzerlik göstermektedir.

4. KAYNAKLAR

- <http://astroblogi.com/>
<http://qartuliazri.reportiori.ge/inside.php?menuid=67&id=21917>
<https://ichgeorgia.wordpress.com/2015/03/04/berikaoba/>
<https://www.google.ru>
https://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_oyunu
<https://www.beyaztarih.com/resimlerle-tarih/detay/5-soruda-geleneksel-turk-tiyatrosunun-onemli-kolu-orta-oyunu>
https://www.edebiyatogretmeni.net/orta_oyunu.htm
Rukhadze, C. (2000). *Gürcü halk gösterisi (Berikaoba-Keenoba)*. Tiflis,
Albayrak, N. (2007). Orta oyunu. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 33. Sayı, 400-402 s.
Gaprindaşvili, M. (2015). *Gürcü "berikaoba" ve Türk "orta oyunu"*. Literatūra Čais

- Tanhlebit, 06.04.15,
- İçyar, C. (2011). *Köy seyirlik oyunları, orta oyunu ve Commedia Dell' Arte oyunlarının ilişkilerinin incelenmesi*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- İstoriani, *Gürcistan'da Berikaoba Geleneği*. 2017/. 14 Ocak,
- Karıçavşili, L. (2010). *Khalkhuri dğetsasaulebi halk gösterileri*. 8 Mayıs Blog Sayfası,
- Konur, T. (1995). *Orta Oyunu*. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, sayı.12.
- Kırcı, N. (1994). *Orta oyunu ve Karagöz ile dekonstrüktivizm üzerine bir inceleme*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Trabzon,
- Memmedli, Ş. (2018). *Gürcistan'da Türk edebiyatı (Başlangıç Dönemi)*. Fenomen Yayınları, Türkiye,
- Memmedli, Ş. & Goca, G. (2008). XII. yüzyıl Gürcü şairi Şota Rustaveli ve Nevruz The 12th century Georgian poet Shota Rustaveli and Nevruz. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Journal of the Institute of Social Sciences Sayı Number 1, Bahar Spring 2008*, 163-166 s.
- Memmedova Gocaeva, G. & Memmedli, Ş. (2016). Borçalı'da Nevruz – Bahar – Çınar bayramı Nevruz – Spring – Sycamore Day In Borchaly. *TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi, TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/KIŞ, Sayı: 29,
- Menabdişvili, M. (2018). *Ayıların oynama, deve oyunu... Gürcü soylu ve köylülerin eğlence gelenekler*. 03.05.18,
- Nutku, Ö. (1970). Orta oyununda “yabancılaştırma” kavramı. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, sayı.1, ,
- Sikharulidze, K. *Kafkasiuri mitologia Kafkas mitolojisi*. 5. Sayı.

5. EKLER

Resim 1. Berikaoba

Resim 2. Berikaoba

Resim 3. Berikaoba

Resim 4. Berikaoba

Resim 5. Keenoba

Resim 6. Keenoba

Resim 7. Keenoba

Resim 8. Orta Oyunu

Resim 9. Orta Oyunu

